

Kampen om det økonomiske demokratiet

Taler

Gustav Natvig-Pedersen

Dato

14 desember 1945

Sted

Stortinget

Omstendigheter

Debatt om trontalen og regjeringserklæringen (3)

- 1 Trontalen og regjeringserklæringen i år har vakt stor oppmerksomhet og store forventninger utover hele landet. Det henger selvsagt sammen med den alvorlige stilling som land og folk er i, men en kan sikkert også slå fast at det og henger sammen med den helt igjennom saklige og sterkt positive linjen som går
- 5 gjennom disse dokumenter, og den alvorlige appell om saklig samarbeid på bredt grunnlag som direkte og indirekte toner ut fra erklæringene, og som fra denne sal toner videre utover hele landet.

- Arbeiderpartiets program gir en arbeidsplan for en 4-årsperiode. Trontalen og
- 10 regjeringserklæringen gir en arbeidsplan for det første året i denne periode. Det bør alle de være oppmerksom på som finner punkter og oppgaver i arbeiderpartiets program som de savner i erklæringen i år. Det har aldri vært arbeiderpartiets hensikt eller mening at alle de svære oppgavene som er stillet opp i vår 4-årsplan, i vårt partis program, skulle kunne tas med, enn si bli løst, i
- 15 dette første året.

- Det er kanskje overflødig for meg her å slå fast at arbeiderpartiets gruppe står samlet og sterk bak Regjeringen, ikke bare i den positive arbeidsplan som legges fram for Stortinget, men også i den sterke appell om ærlig samarbeid.
- 20

- Hovedinteressen ved ordskiftet i dag ligger da i det svaret som de andre partiene gjennom sine gruppeførere gir på Regjeringens appell og Regjeringens program. Jeg tror det vil være i alle parters interesse at dette svaret blir gitt så klart som mulig, slik at vi fra denne åpning kan gå til den nye arbeidsdag med full tillit til
- 25 hverandre, fordi vi vet hvor de forskjellige gruppene står i hovedspørsmålene.

Hr. Hambros mange forbehold når det gjaldt enkelte spørsmål, utsetter i

30 virkeligheten høyses oppgjør om hovedpunktene her til finansordskiftet, og det kan selvsagt ingen nekte dem. Hans advarende ord om forhastede innkjøp til forsvaret har etter mitt skjønn fullt saklig grunnlag og gir håp om at vi skal kunne drøfte disse vanskelige problemer på en rolig, saklig og helt lidenskapsløs måte. Om hans ærbødige henstilling i nokså ærbødige uttrykk til statsministeren om å trekke seg tilbake som arbeiderpartiets formann vil jeg si, at det får han nok
35 overlate til arbeiderpartiet selv å avgjøre. Jeg viser bare til at det i de nordiske land har vært en temmelig alminnelig praksis at statsministeren eller en av statsrådene har vært formann i arbeiderpartiet, og den svenske statsminister er og har vært i mange år formann i sitt parti. Jeg kan ikke erkjenne at noen kritikk på dette område kan reises uten at det kan påpekes at statsministeren derved
40 forsømmer sine plikter som statsminister, og det tror jeg ikke det skal lykkes noen å påvise overfor den nåværende statsminister.

Den erklæring som venstres gruppefører har gitt her i dag, er etter mitt skjønn klar og grei. Han lovet Regjeringen all den hjelp som venstre kan gi så langt dets
45 evne rekker, og mere tror jeg ikke vi kan forlange i denne første omgang.

Kommunistpartiets gruppefører, hr. Løvlien, har på en saklig måte behandlet en rekke av enkeltproblemene, og den måten han har behandlet dem på gir etter mitt skjønn løfte om det beste samarbeid.

50 Stillingen er forsåvidt grei og klar for Regjeringen, fordi den vet på forhånd at den kan føre sin politikk, sine planer igjennom med det flertall arbeiderpartiet eller arbeiderpartiene har i Stortinget i dag. Men dette er bare en side av saken. Det gjør nemlig etter vårt skjønn en viss forskjell om gjenreisningsarbeidet skal
55 drives i gjennom av en gruppe eller et par grupper, selv om de har klart flertall i denne sal og klart flertall i folket, og dermed også den fulle rett og plikt etter folkestyrets prinsipper til å føre sin politikk igjennom, eller om det alt fra starten av kan bygge på bredt samarbeid, på et saklig grunnlag. En ting er det nemlig som nok alle her i salen er klar over, fordi det går tydelig fram av det norske
60 arbeiderpartis program, at Regjeringen og regjeringspartiet gjennom sitt førerskap ved gjenoppbygging av landet også vil søke samtidig å legge til rette det materielle og åndelige grunnlaget for overgang til et sosialistisk samfunn, og at en derfor under arbeidet kan komme til å stå overfor prinsipielle skillelinjer, som avspeiler de to grunnsyn på samfunnsordningen i verden. Men en annen
65 ting er det at det innen det kompleks av problemer som vi skal ta fatt på i dag, er et vidt spillerom for saklig samarbeid om praktiske tiltak av avgjørende

betydning for vårt folks fremtid. Og en tredje ting er det, at den ånd som vi starter gjenreisningsarbeidet i i dette nye storting, kan få vidtrekkende

70 betydning for den måten som folket slutter opp om gjenreisningsarbeidet på. Det er spørsmålet, om vi også rundt om i bygdene og byene skal få en samlet og sterk innsats for å bygge landet opp igjen på kortest mulig tid, eller om det praktiske arbeid der ute skal sinkes av partipolitisk kjegl, som er inspirert av splittelse og tautrekking her i Stortinget.

75

Etter 5 års krig og 7 måneders gjenoppleveling av friheten begynner vi nå å kunne se hvor vi står. Krigen førte ikke bare øydelegging med seg. Den åpenbarte og utvidet i det norske folket en karakterstyrke, en åndelig kraft, en evne og vilje til samhold om frihet og folkestyre som gjør oss stolte av å være nordmenn, og som

80 gir løfter for fremtiden. Det som alle både ute og hjemme nå spør om med forventning er, hvordan disse kreftene og dette samholdet som trengselstiden åpenbarte, skal bli satt inn for fredens og gjenreisningens store oppgaver. De ute spør om det, fordi Norge på mange måter har stått i en særstilling blant nasjonene. Den sterke konstitusjonelle kontinuitet i vår representasjon i

85 utlandet under regjeringen Nygaardsvold skilte seg fordelaktig ut fra det som var situasjonen for de fleste andre okkuperte land. Vår handelsflåte kunne under krigen gjøre en innsats som på sitt spesielle felt var avgjørende for krigens utfall. Og vi maktet under krig og okkupasjon selv å oppfylle våre økonomiske forpliktelser. Særlig sterkt virket vel vår våpenløse kamp hjemme, den måten

90 som alle lag av folket kom med på og gjorde sin innsats på. Men det som skjedde etter frigjøringen, har ikke vakt mindre oppsikt. Det bilde som rulles opp for oss i det frigjorte Europa i dag, er ikke lyst. Fra den politiske tvangstrøya under nazistynet er samfunnene kastet inn i en labil avklaringsprosess hvor militære og sivile grupper ofte intrigerer mot hverandre, hvor utenlandske og hjemlige

95 krefter prøver styrke, hvor reaksjon og revolusjon kjemper om makten. Og under det hele en økonomisk utarming og en sosial krise som nok over alt har ført til en radikaliserings av det politiske liv, men som det ennå vil ta lang tid å overvinne.

100 Også vi har våre alvorlige og vanskelige etterkrigsproblemer. Men det som oftest slår folk som trekker sammenligning med andre land, er likevel hvor forholdsvis velberget vi er kommet gjennom frigjøringen og etterkrigskrisene. Det kan ikke nektes for at det ofte har imponert utlendinger den verdige og formålsbestemte måten som vi gjennomfører rettsoppgjøret med landssvikerne på, selv om vi selv

105 vel er enige om at det ville vært en stor fordel for vårt land om dette

rettsoppgjøret kunne gjennomføres med større fart. Det har også imponert utlendinger den rolige og saklige måten som vi gjennom to valg har lagt det politiske grunnlaget for den nye arbeidsdagen på. Og så det viktigste av alt, at vi faktisk har kommet gjennom en slik voldsom påkjenning og en slik alvorlig nasjonal prøve som et sterkere, mer samlet folk enn før. Således uttaler representanten for New York Times i en rapport til sitt blad av 18. november:

«Norway's first liberation winter will be by no means easy, but the country is nevertheless sturdily recovering from five years of occupation. - Politically there are of course, plenty of arguments, but unlike the situation in many other European countries, there does not appear to be the slightest chance that violence will creep into any such discussions.» (Norges første frihetsvinter vil slett ikke bli lett, men landet holder likevel på raskt å reise seg fra 5 års okkupasjon. Politisk er det selvsagt adskillig ulike oppfatninger, men ulikt stillingen i mange andre europeiske land ser det ikke ut til å være den minste utsikt til at diskusjonene herom skal utvikle seg til voldsomheter.)

En slik utgang av trengselens og nødens år har sikkert sine dype årsaker i vårt folks utviklingshistorie. Historikerne vil sikkert komme til å slå fast den avgjørende betydning det har hatt at arbeidsfolkets kulturelle og sosiale nivå jamt og sikkert er blitt hevet gjennom det utrettelige opplysnings- og organisasjonsarbeid fra det norske arbeiderparti og fra landsorganisasjonens side i løpet av de siste 50 årene. Det er denne indre sosiale og kulturelle voksteren hos det arbeidende folk i samfunnet, som er den sosiale bakgrunn for denne samling av folket som vi har opplevd under og etter krigen. Og det er denne positive, sosialistiske fremskrittspolitikken som arbeiderpartiet har kjempet fram her i landet, som i første rekke har skapt forutsetningene for samholdet under krigen, og som folket nå ved to frie valg har gitt sin tilslutning. Det er denne politikken som det nå er dette stortings oppgave å sette ut i livet.

Det norske folket selv er ikke minst forventningsfullt. Den første tretthetsreaksjon etter frigjøringen er i ferd med å bli overvunnet. En voksende uro gjør seg gjeldende, en naturlig utålmodighet etter å se arbeidet komme i gang på det nye grunnlag som valgene har lagt. Og ingen kan være i tvil om hva det grunnlaget er. Det er arbeiderbevegelsens krav om en sosial og økonomisk omdanning av samfunnet i pakt med det store arbeidende folks interesser det her gjelder. Og det er her en vil finne den sterke linjen i den trontalen og den regjeringserklæringen som er lagt fram for oss i dag.

Det politiske demokratiet har dype røtter i det norske folket; etter det vi har gjennomlevd, står det sterkere i folkets bevissthet enn noen gang før. De to valg vi nettopp har hatt er den beste bekreftelse på dette demokratiet. Det gjelder nå
150 om å gjøre våre kommunestyrer, vårt storting og vår regjeringsadministrasjon slik at de kan bli tjenlige redskaper for denne nye ånd som valgene har gitt uttrykk for. Statsministeren har alt satt ned en komité for å utrede dette spørsmål for sentraladministrasjonens vedkommende. Vi hadde i striden om det gamle stortings funksjonstid en prøve på det for Stortingets vedkommende. Vi
155 får bare håpe at den lærepeng som landets høyeste domstol gav flertallet i det gamle storting, vil ha sin virkning i det arbeid står overfor. Dette storting er sikkert klar over, ved de saker som er lagt fram, ved dagsorden som er satt opp, og ved det arbeidspress som vi må holde, at vi er i en ny situasjon som krever ekstraordinære anstrengelser. Vi blir nok også i vårt videre arbeid nødt til å yte
160 spørsmålet om det politiske demokratiets arbeidseffektivitet fortsatt oppmerksomhet.

I det sosiale demokratiet hadde vi også gjort store framsteg her i landet før krigen, ikke minst under regjeringen Nygaardsvold. Og her står vi overfor heilt
165 nye oppgaver, først og fremst når det gjelder å bøte på krigens og okkupasjonens ødeleggende virkninger for folkets helse og arbeidskraft. Både i Regjeringens erklæring og i trontalen er det pekt på en rekke saker som her er høyst aktuelle.

Mange berettigede krav om trygd og stønad strømmer inn fra personer,
170 bedrifter og næringer over hele landet. Så meget er det som skal gjøres etter disse fem øydeleggingsårene. Av de råbudsjetter som nå sendes inn til finansministeren, kan en få et bilde - mange vil kanskje si et forferdende bilde - av de problemer vi står overfor. Det kravet på kompensasjon for det ikke utbetalte dyrtidstillegget under okkupasjonen som opptar sinnene så sterkt i
175 disse dager, er et annet illustrerende eksempel. Ingen kan være i tvil om at arbeidernes reaksjon springer ut av en naturlig skuffelse over å bli forholdt det som den gjenvunne frihet og den nye situasjonen kunne og burde bringe også dem. Det er derfor all grunn til å ta denne situasjon alvorlig. Kjernen i spørsmålet er kanskje ikke de 12 ørene, det er kanskje ikke pengekravet i og for
180 seg som er det avgjørende. Det er to spørsmål det gjelder. Det ene er arbeidernes følelse av at de har en rett, ikke nødvendigvis en juridisk rett, men en moralsk rett til å få seg godskrevet og anerkjent av de lovlige norske myndigheter det som den ulovlige okkupasjonsmakt har tatt fra dem. Dette enkle rettferdskravet er av

185 den største psykologiske og politiske betydning i alle de saker vi her får til
behandling. Det annet er spørsmålet om den riktige fordeling, ikke av pengene i
og for seg, men av de varer og tjenester, de realverdier som samfunnet
disponerer over. Og her er vi ved selve kjernepunktet i vår politiske og
økonomiske situasjon, det er fordelingen av selve produksjonen og dens
190 resultater det gjelder. Det er dette vi i arbeiderbevegelsen har kalt kampen om
det økonomiske demokratiet, og det er på dette punkt at trontalen og
regjeringserklæringen har sitt mest betydningsfulle innhold. Gjennom en rekke
praktiske tiltak tar den sikte på å flytte avgjørelsen av disse viktige spørsmål ut av
det halvmørket og den spekulative atmosfære som før omgav dem innenfor den
195 såkalte private forretningsvirksomhet, og isteden gjøre dem til gjenstand for
åpne og felles drøftinger mellom alle interesserte. Først og fremst gjelder det å få
et realbudsjett som grunnlag for vår planlegging og våre drøftinger, det vil si et
budsjett over vår samlede arbeidskraft, et såkalt folkehusholdningsbudsjett. Jeg
ser med den største tilfredshet at Regjeringen allerede har satt dette arbeid i
200 gang. Derneft må vi ha organer som ikke bare representerer bedriftsledelsen,
men hvor også arbeiderne og funksjonærene kan få den innsikt i situasjonen og
det overblikk over utviklingen som deres innsats og interesse berettiger dem til.
Alt fellesprogrammet inneholder positive uttalelser på dette punkt. Nå gjelder
det om å sette programmet ut i livet og på en måte som fører til positive
205 resultater. Det er ikke skuebrød vi er ute etter her, men virkelige milepeler på
veien fram mot fullt økonomisk demokrati. Hadde vi i dag hatt slike utvalg i
virksomhet, ville det ha vært langt lettere å finne praktiske former for å løse den
situasjon en er kommet opp i etter arbeidsrettens dom, både under hensyntagen
til bedriftenes yteevne og til arbeidernes rimelige krav. Det hovedproblem som
210 melder seg på lenger sikt, er en fordeling ikke bare mellom arbeiderne og
arbeidsgiverne i samme bedrift, men og mellom de forskjellige bedrifter og
næringer innbyrdes. Og først og sist dette: Hva kan vi gjøre for å øke
produksjonen av de ting som trenges mest? Det er her at en planøkonomi ikke
er til å komme forbi. Saken blir best klarlagt, når en ser på den boligsituasjon vi
215 står oppe i. Et av de viktigste tiltak dette storting får til behandling er forslaget
om en Statens husbank, som ikke bare skal sørge for en rimelig og tilstrekkelig
finansiering, men som også gjennom lokale nevnder skal avgjøre hvilke bygg
som er viktigst, og som skal bygges først.

220 London-regjeringens forslag om investeringskontroll vakte atskillig diskusjon og
protester på det gamle stortinget. Jeg tviler på at den investeringskontroll det her
er tale om, kan angripes av noen med noe hell. Det er nettopp dette folket nå vil:

Bygging av hundre tusen boliger på 4 år, og av boliger som kommer dem til gode som mest trenger det. Det kan ikke lenger bli spørsmål om hvorvidt disse tiltak skal gjennomføres eller ikke. Vi vet hvor flertallet i folket står, og det er Stortingets oppgave i demokratiets navn å gi uttrykk for folkeviljen. Men det spørsmål som nå melder seg, er et spørsmål til de borgerlige gruppene i Stortinget, om de er beredt til å holde fast ved fellesprogrammet som partiene vedtok i samarbeidets ånd etter frigjøringen. Det norske arbeiderpartis stortingsgruppe er klar over det ansvaret vi har overfor våre velgere som flertallsgruppe i Stortinget. Vi er også klar over at det ansvaret er samtidig et ansvar overfor alle de positive, fremskrittssvennlige kreftene i folket vårt som har tatt fellesprogrammet alvorlig. Vi ser ingen motsetning i dette, fordi vi ut fra vårt sosialistiske grunnsyn er overbevist om at det arbeidende folks interesser er det norske folks interesser. I den ånd ser vi fram til et positivt samarbeid med alle frilynte krefter i dette stortinget. Arbeiderpartiet er innstilt på samarbeid på bredt grunnlag. Vi venter oss et positivt samarbeid med alle fordomsfrie representanter her i Stortinget, men vi er og parat til å føre arbeidet videre alene eller sammen med det andre arbeiderpartiet, dersom andre faller fra på veien fram mot det økonomiske demokratiet som det norske folk nå har slått inn på.

Kilde

Stortingstidende 1945-1946, s. 44-47.

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/kampen-om-det-okonomiske-demokratiet>